

premedia

ĎALŠIE KNIHY OD OLGY TOKARCZUK

Pravek a iné časy

Cez kosti mŕtvych pluh svoj ved'

Empúzion

Putovanie ľudí knihy

E.E.

Bizarné poviedky

Olga Tokarczuk

posledné príbehy

Z poľštiny preložil

Karol Chmel

premedia

Kniha vyšla s finančnou podporou
Poľského inštitútu v Bratislave.

Olga Tokarczuk: Posledné príbehy

Prvé vydanie

Z poľského originálu *Ostatnie historie* preložil Karol Chmel. Vyšlo vo
vydavateľstve Premedia, Bratislava 2026, ako jeho 376. publikácia.

Redakcia Zuzana Demjánová, zodpovedný redaktor Ján Gregor,
obálka František Hříbal, tlač Finidr, Český Těšín

Copyright © Olga Tokarczuk, 2004

Translation © Karol Chmel, 2026

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia

www.premedia.sk, info@premedia.sk

ISBN 978-80-8242-455-6

ČASŤ I.

Čistý kraj

1.

Na malých vedľajších cestách v zime nevidieť biele čiary. Len nabok odhrnuté hory snehu obkresľujú cestu hrubou, špinavou linkou. Svetlá auta viaznu v neforemnej krajnici, ale odkrývajú polkruhy pohyblivej scény, ktorá sa sunie stále dopredu, s nádejou, že niekde z tmy napokon vylúpne svojho herca. Dialkové svetlá sú neužitočné – vyvolávajú z tmy len mliečne zimné opary, ktoré visia nad svetom.

„Zamrznutý mŕtvolný dych,“ pomyslí si žena, ktorá šoféruje; „mŕtvolný dych“, oxymoron, jedno slovo protirečí druhému, ale akýmsi zázrakom spoločne dávajú zmysel. O chvíľu dorazí na väčšiu križovatku, tam zahne doprava, na juh, a pri ceste sa určite nájde nejaký motel alebo penzión. Penziónov je tu plno, každú chvíľu vyskočia z tmy nápisy: „Freie Zimmer“, „Izby“, „Agroturistika“ namaľované na doskách a pribité na ploty či na stromy za krajnicami. Rádio mrmle, pokračuje tam akási diskusia, ale žena nepočúva.

Vtom sa z hmly na pravej strane vynorí akýsi tmavý tvar, dobre viditeľný na snehu. Ona opatrne spomaľuje a otáča hlavu na tú stranu – na krajnici vidí psa. Leží v snehovej priehlbine na boku, s nohami vystretými pred seba, s hlavou mierne zdvihnutou, akoby odpočíval na poduške. Predná laba je trochu zohnutá, huňatý chvost rozprestretý ako chochol. Zdá sa, že je to bastard, pripomína vlčiaka, ale je o čosi menší, tmavohnedý, rasa „sudetský kríženec“, ako ho tu nazývajú. Vyzerá ako keby spal, akoby ho pri ceste zrazu premkla neprekonateľná potreba spánku – tu, teraz, okam-

žite – a nedalo sa jej odolať. Musel sa teda zastaviť, prerušiť beh a v snehu pri ceste si ustlať núdzové ležovisko, meter od kolies uháňajúcich áut.

Reflektory ho na chvíľu odkryjú, vyjavia tajomstvo náhleho spánku a znovu sa pohrúžia do temnoty.

Žena pridá plyn, ale zbytočne, cesta sa stáča kamsi nadol; auto po nej zbíha, akoby malo o chvíľu vyštartovať z lyžiarskeho mostíka na hmlistý nočný let. Je celkom príjemné takto padať – srdce sa vznáša, je ľahšie, nič neváži. Žena prižmuruje oči, vychutnáva tú rozkoš.

Na pravej strane vyskakuje z tmy smerovník s nápisom „Bardo – Bożków“, pričom prosebne rozkladá ruky ako zúfalý nočný autostopár, ktorý sa hystericky dožaduje prechádzajúcich šóferov, aby si ho vybrali. Rozhodni sa okamžite, naľavo, alebo napravo, buď – alebo. No, hneď.

„Nič z toho, pán môj,“ uvažuje. Cesta vedie rovno, to je najlepšie z možných smerov a podľa rozprávky aj najbezpečnejší, trasa najmenšieho odporu zaručujúca istotu cieľa.

Hneď tu bude solídna hradská, čierna a tvrdá, v strede s bielou prerušovanou čiarou a posypaná soľou.

Keď popoludní opúšťala ozdravovňu a schádzala po točitých serpentínach do doliny, musela pred ostrou, klzkou a nebezpečnou zákrutou zastaviť. Nahusto tam posolili asfalt, aby sa roztopil ľad. Stádo kráv hluché na klaksóny tam zabarikádovalo cestu – kravy z nej zlízavali soľ. Boli pokojné a šťastné, sklopili mäkké semišové viečka, skryli zrak za oponami krásnych mihalníc. Lízali soľ nenáhlivo a rozvážne, ľahostajne. V kovovom zimnom súmraku uprostred cesty prestávali byť zvieratami. Pôsobili dojemom bytostí, ktoré celé roky meditácií pracovali na svojej ľahostajnosti. Akýsi človek, podistým ich majiteľ, sa ich v panike pokúšal odohnať od soli a vrhal sa od jednej k druhej, mlátil ich palicou po kostnatých zadkoch, ale ony sa jeho pokrikov vôbec nebáli, možno ich ani nepočuli. Autá už upchali cestu, niekto na konci netrpezlivo trúbil, niekto iný

vyšiel z auta a keď videl, čo sa deje, zapálil si cigaretu. „Kravy lížu asfalt,“ oznámil ďalším vzadu. Ľudia akceptovali túto správu s pochopením, áno, prečo nie. Pozerali sa na seba s mierne ironickým úsmevom – kravy lížu soľ. Potom pretierali sklá, buchotali dvierkami kufrov, vyťahovali mobily a telefonovali. Istý čas trvalo, kým sa zvieratá spamätali a potom, akoby zahnanbené tou náhlou slabosťou a problémom na ceste, vydali sa klusom kamsi dole, nečakali na pastiera.

Keď je asfalt posolený, jazda je príjemná. Auto sa teraz ženie veľmi rýchlo, práve prechádza popri najhlbšej nížine. Žena vidí stĺpiky vyčnievajúce z kôp snehu pomaľované fluoreskujúcou farbou a až po chvíli pochopí, že znamenajú zákrutu. Nič predtým ju nezvestovalo. Prudko otáča volant doľava, ale auto ju vôbec nepočúva, ženie sa vpred a na chvíľu – aspoň má ten pocit – sa odliepa od zeme. Vtedy cíti jeho neovládateľnú silu a čuduje sa, lebo si vždy myslela, že ona je tá, kto ho riadi, no bolo to skôr tak, že ich cesty, ich zámery sa podrobovali geometrickým zhodám, koincidencia záujmov sa postarala o to, že sa viezli tým istým smerom a zastavovali na tých istých benzínových stanicích. Teraz sa však ich cesty rozchádzajú – auto, malá strieborná honda, letí z vysokého násypu, s dohora zdvihnutým nosom, búri sa. Rádio práve vysielá správy. Žena nevidí, že letí, skôr to cíti. Reflektory mieria do neba a teda neosvetľujú nič. Trvá to pomerne dlho, až sa začína znepokojovať, prečo takto letí, nie je predsa kam. Ešte vie, že naráža hlavou o palubnú dosku, počuje nepríjemný zvuk v strede hlavy, ktorý pripomína prasknutie vyťahovaného zuba. No trvá to krátko.

Bez námahy sa jej podarí rozopnúť bezpečnostný pás a vykĺznuť rovno na sneh – nemôže však vstať. Opakom ruky si utiera ústa: sú plné teplej, hustej tekutiny – musela si pri náraze prehryznúť jazyk, odhaduje. Auto, vzopäté na zadných kolesách, vyzerá, akoby sa pokúšalo dosiahnuť na konáre stromu a teraz stuhlo v nerozumnom útoku stroja na živú

bytosť. Jeho oči nemilosrdne osvetľujú korunu smreku. Kapota je otvorená – nemý krik zlosti, a kolesá sa bezradne točia vo vzduchu, čoraz pomalšie. V rádiu vysielajú správy o počasí.

Načahuje sa za seba a napriek závratu vyťahuje kľúč zo zapalovania. Žiariace oči zhasnú. Zrazu je tu tma, ticho a zima. Má pocit, že niekde v týchto temnotách sa rozprestiera nekonečná nahá rovina, po nej sa preháňa studený vietor a neexistuje tu jediný krik, nijaké stromy, čo by ho dokázali zastaviť. Cíti, ako jeho závaný brutálne narážajú do jej tváre. Roztrasene vstáva a vydáva sa hore, k ceste.

Hmla mizne, temnota teraz vyzerá ako číra, mrazivá tma popretkávaná vzdialeným svetlom hviezd. Žena stojí pri sotva viditeľnej ceste, pozerá sa dohora – a nachádza tam súhvezdia, tak ako ju učil otec – najprv Veľký voz, päťnásobok vzdialenosti medzi jeho zadnými hviezdami je tam hore Polárka a zároveň začiatok oja Malého voza. A v lome oja, tamto, vidí vedľa veľkej maličkú hviezdíčku, ako dcéru pri ockovi, no, vidí ju? „Áno, vidím.“ „Takže by si mohla byť bojovník,“ – vraví otec – „presne takto si Arabi overovali dobrý zrak bojovníkov.“

Potom nachádza Orion a Kasiopeiu – geometrický poriadok svietiacich bodov, znásobené čiary, veľké a malé, pokladané v opakujúcich sa jednoduchých rytmoch, a medzi nimi náhle vznikajúce trojuholníky, mnohouholníky, chvejivé trapézy a romby... Vari to nestačí? Treba azda tie dokonalé vzory ešte aj vysvetľovať kalnými, nejasnými historkami? Ako kráča po krajnici v ústrety žltým, nemotorným svetlám, naďabí na svoje obľúbené súhvezdie – Vrkoč Bereniky, malý venček z hviezd, kdeže vrkoč, sotva chvostík, pričesok. Pripadá jej vzdialenejší od Zeme než ostatné, detský dráčik, ktorý z nepozornosti zaletel príliš vysoko.

Za zákrutou sa končí smrekový les, ktorý rastie po oboch stranách cesty, a žena vidí svetlá nejakého predmestia; najprv jednotlivé, hustnúce škvrny, ktoré postupne narastú do hnedastej žiary popreražanej komínmi a vysokými, štíhlymi

pavučinovými budovami. Keď vchádza medzi prvé budovy zástavby – dlhé a nízke skladiská rozťahujúce sa po oboch stranách cesty, veľkosklady s nečitateľnými štítmí, plné podjazdových rámp a širokých brán – uvedomí si, že je veľmi ticho, akoby bola uprostred noci, a okolo neprešlo nijaké auto.

Zbadá bočnú ulicu, ktorá vedie pomedzi skladiská a zahýna nabok, k lesu. Strážia ju vysoké lampy, ktoré, inak než všetky ostatné, žiaria fialovým svetlom. Ulica je odhrnutá a čistá. Bez rozmyslu tam zahne, ešte stále myslí na Vrkoč Bereniky, že vlastne ani nevie, kto bola Berenika a prečo sa vrkoč ocitol na nebi. Potom, keď na ňu fialové lampy vrhnú modravé svetlo, začuje od neďalekého osvetleného domu brechot psa. Práve tým smerom ide.

Dom nepripomína dedinský – vyzerá skôr ako opustená, v periférii stratená malá vila, jednoposchodová, úzka, obklopená verandami a prístavbami. Možno tu mal podľa stavebného plánu vzniknúť rad takýchto domov, sídlisko pre zámožných, ale niečo prerušilo realizáciu tohto nápadu – zostal jediný dom, osamotený, vystrčený pod pahorok a les, jeho inakosť diskkrétne pozorujú ťažko rozpoznateľné vzdialené budovy, trpasličie a ohavné, garáže zjednodušeného tvaru, baraky, dielne a ktovie čo ešte. Pomedzi ne vedú koľajnice – musí ich prekročiť dvakrát, kým vstúpi na rozľahlý dvor –, ale sú podistým nefunkčné; sneh zrušil ich cieľ aj smer. Prítomnosť rovnobežných železných líní pod snehom prezrádzajú len výhybky a zriedkavé semaforey, ktoré tu čnejú ako jednoruké sochy rozostavené na privítanie prichádzajúcich.

V oknách vidieť slabé svetlo, presne také, aké nemá rada a aké v nej vždy vyvolá nikdy neobjasnený smútok. Žiarovky majú nanajvýš štyridsať wattov a visia vysoko pod povalou. Svetlo pre samovrahov.

Zrazu pri nej stojí pes, veľký biely, s niekoľkými čiernymi škvrnami na chrbte – pred chvíľou určite brechal práve

on, ale teraz mlčí, len ju dôkladne, rutinne aj s povzdychmi oňucháva, odprevádza k vchodu do budovy. Žena vstupuje do tmavej chodby. Pes škrabká na vnútorné dvere, zatiaľ čo ona šmátra rukou po vypínači.

– Už sa vraciaš? Veď si len pred chvíľou vyšiel von, – hovorí vyčítavo ženský hlas.

Svetlo dopadá na podlahu v tenkej stuhe, dotýka sa nôh hosťa.

– Och, – počuť prestrašený hlas. – Kto je tu?

Žena sa pokúša pretlačiť do škáry svetla.

– Prepáčte mi, prosím, zablúdila som, stratila som sa. Mala som nehodu, išla som po ceste do Kłodzka a zrazu som spadla do priekopy, udrela som sa. Nazdávala som sa, že by bolo dobre, keby som niekoho našla...

– Podďte dnu, je tam chladno.

Dnu je veľká kuchyňa so stolom v strede a veľkým bielym kredencom pri stene. Od stola namrzene vstáva starší muž v páskovanej kamizole prehodenej cez pyžamu. Pred ním stojí malá, neduživá žena v lesklom vyblednutom župane. Žena sa ešte raz chaoticky ospravedlňuje, hovorí to isté: auto nechala tam, padla do priekopy, išla smerom na Kłodzko, krásna noc, a napokon vraví čosi o Vrkoči Bereniky. Hľadia na ňu začudovane – nevie dešifrovať ten výraz: smútok? pokoj? únava? Malá žena pred ňou stojí ako uvádzačka v kine, hneď jej podá lístok; jej drobná tvár sa červená od prívalu mrazu, ktorý sem vpadol cez otvorené dvere, alebo naopak, od tepla, čo sála od plechu dočervena rozžeravenej piecky. Potom vyťahuje z vrečka hygienickú vreckovku.

– Sadnite si, pani, – hovorí, – máte na ústach krv.

Jemne jej tú krv stiera krátkymi, pevnými pohybmi.

– Nič vám nie je? Nenapili by ste sa čaju? – pýta sa.

– Pravdaže, rada si dám. Čaj, čokoľvek.

Muž jej pomáha vyzliecť si bundu, dôsledne poskladá mriežkovaný šál.

– Bolí vás niečo?

Tieto jednoduché otázky jej teraz pripadajú komplikované a nezmyselné. Zhlboka sa nadýchne, ale namiesto slov z nej vyrazí plač.

– Udrela som sa, moje auto padlo do snehu. Vyhrabala som sa a prišla som sem. Hádam sa mi nič nestalo, nevidno, že by mi niečo bolo, však? Všetko funguje, aha, pozrite sa, – usmieva sa a pohybuje rukami a nohami ako mechanická bábka.

Malá žena pred ňu položí pohár v ozdobnom kovovom košíčku. Sadá si za stôl oproti nej.

– Také je počasie... Človek stráca orientáciu, – povie muž a pozrie sa na okno, v ktorom sa odráža štyridsaťwattová žiarovka v bielej pologuli, démonický mesiac. – Zima nie a nie skončiť.

– Ráno príde vnuk, prezrie vás. Máme hore izby, prenocujete u nás, dnes je už na čokoľvek neskoro. Treba len zapnúť elektrickú piecku, aby sa to tam zohrialo, – dodáva malá žena a pozerá sa pritom na muža.

Muž si prehadzuje na chrbát rozopnutý hrubý sveter a bez slova odchádza. Po chvíli počuť jeho kroky zhora. Sklená lampa visiaca zo stropu sa mierne kolíše.

Malá žena položí obidve ruky na stôl a ozve sa nečakane veselo:

– Poviem vám to hneď: ja mám problémy s pamäťou, takže s vážnejšími vecami sa vždy obráťte na neho, – bradou ukázala hore. – Dobre si pamätám to, čo sa stalo už dávno, napríklad za vojny, alebo keď sme sem prišli, pamätám si dokonca, koľko stál chlieb po oslobodení. Vieš, moja, koľko? Nuž, a ja viem, dvadsať grošov. Ale len ťažko si spomeniem, čo bolo včera. Nie je to tá choroba na „a“, no vieš, tá, čo ju majú všetci. Jednoducho som stará.

– Dobre, budem na to myslieť.

Starena vyťahuje z kredenca načatú fľašu s vodkou a nalieva trocha do šálky s čajom.

– Zohreje vás to, vypite.

Potom dodáva:

– Ja som Oľga, a on, – ukazuje zrakom nahor, – je Stefan.

Prehľta horúci čaj a chce odpovedať; už otvára ústa, ale uvedomí si, že má hlavu plnú chladnej, hustej hmly. Ukazuje na seba prstom, mieri ním rovno do stredu hrude, cíti jeho dotyk. Vie, že ak by sa sústredila, určite by si spomenula. Myšlienky sa hemžia tesne pod povrchom, nepokojné žubrienky. Určite za to môže ten náraz, preto sa cíti taká nesvoja, akoby spala a zároveň sa námesačne pohybovala, určite má otras mozgu a z toho sa myšlienky rozdrobili, rozpadli sa ako figúrka z ľadu. Vie, že si hneď spomenie, len sa musí sústrediť. Tamtá sa na ňu díva pozorne, čaká. Ale ona je unavená, zhŕňa myšlienky, a vďaka Bohu, čosi odvádza Oľginu pozornosť od tej nepoloženej otázky, lebo vstáva a odchádza do kúta. Tam stojí plytká drevená skriňa vystlaná sivou dekou, na ktorej leží čierny, chlpatý tvor. Pes. Jeho dlhá srst pripomína šnúrk, vlnené povrázky, hrubé polepené pletence, najmä okolo hlavy a na chrbte. Dýcha ťažko, postonáva. Spolu s Oľgou sa skláňajú nad tým čiernym chumáčom. Do tváre jej udrie neprijemný kyslý pach. Pes akoby cítil ich prítomnosť – otvára oko a vrhá na nich krátky pohľad. Ten pohľad je nepreniknuteľný, čierny, hlboký ako studňa, na ktorej dne sa dá zazrieť hladina podzemnej vody.

Na schodoch sa zapotáca. Pridržia ju. Odprevadia ju do chladnej, prázdnej izby. Stojí tu nízka, masívna skriňa a na nej porcelánová busta dievčatka s plavými vlasmi previazanými modrou stužkou; je tu aj železná posteľ a opotrebované prútené kreslo, kedysi biele, teraz strakaté. Vločky opadanej farby ležia na podlahe – lupiny z nábytku. Pri okne, na rozložených novinách, odpočívajú jablká, napriek koncu februára len mierne zošúverené. Vzduch je hladký a vlhký ako ich koža. Elektrický radiátor ich pomaly obomkne svojím teplom.

Tamtí ešte niečo vravia, otvárajú skriňu (je v nej plno starých, klzkých, nahých prikrývok), zaťahujú závesy, prekladajú džbán, naprávajú obrus na stolíku. Už ich nepočúva. Pomaly, opatrne si líha na posteľ, akoby sama bola vzácna porcelánová soška, ktorú treba uchovávať len v bavlnke, v polohe ležmo.

Po chvíli sa malá žena vracia s uterákom a spratou flanelovou nočnou košelou.

– Kúpelňa je dole, – šepká a rozplýva sa v tme, aby potom opäť šepkala, šelestila, keď si vymieňala s mužom úsečné vety a čímisi škripala, keď presúvala akési zabudnuté stoličky, blikala vypínačmi, otáčala kľúčmi vo dverách.

Leží naznak, oči má zatvorené. Teraz by si mala vziať tabletky na spanie. Mala by si zapchať uši voskovými zátkami, ľahnúť si na bok a čakať, kým začnú pôsobiť tabletky, z ktorých do vlhkého ticha vyklíči spánok. Lenže tabletky tu nie sú, ani zátky do uší. Kladie si dľaň na hrud', preveruje, ako vždy, či jej bije srdce. Telo je tvrdé, vzdoruje tlaku dlane. „Tvrdé ako drevo,“ počuje a vidí sama seba, ako zbíeha z úbočia, možno trinásťročná, v plátennej sukni s vlčími makmi, ktorú potom, keď už bola obnosená, matka roztrhala na prachovky, a ako sa stretáva s inými dievčatami – nevie si spomenúť na ich mená, Božena? Jadwiga? – v zrúcanine pri rieke.

Nieko to naučil, ale nevedno kto, muselo to byť veľmi dávno. Potom staršie dievčatá učili mladšie. Vždy sa to podarilo.

Treba si kľaknúť do kruhu na zem a mlčať tak dlho, až kým to nie je prirodzené a už sa to nevníma; tak dlho, až sa nijakej nechce hovoriť. Potom každá z nich ukazuje na prstoch nejaké číslo. Rátajú. Tá, na ktorú vyšlo rozrátanie, si líha do kruhu a zatvára oči.

Teraz sa jej začínajú dotýkať koncami prstov, najprv len bruškami, potom čoraz silnejšie a opakujú: „Tvrdé ako doska, studené ako ľad, ľahké ako pierko.“ A zas od začiatku, až sa na tele nachádzajú celé dlane. A pritláčajú ležiace telo

k zemi, hovoria a hovoria, stále to isté: „ako doska, ako ľad, ako pierko“, a potom, zrazu – deje sa to samo od seba – vedia, že to treba povedať akurát teraz:

Lahkú ako pierko,
Ako doska tvrdú,
Do hrobu ťa dáme,
Tú kráľovnú hrdú.

Tvrdá ako drevo.
Chladná jak kus ľadu.
Do zeme pôjdeš dnes,
Nech navždy vychladneš.

Tvrdá ako doska,
Lahká ako perá.
Nech je tvojou izbou
Táto v zemi diera.

Na koncoch dievčenských ukazovákov dvíhajú stuhnuté, zamreté, na smrť prekvapené telo dohora, bez námahy, akoby to bolo znútra duté steblo, figúrka vyrezaná z morskej peny, forma z polystyrénu.

Nie, nie, radšej sa nikdy neocitnúť v tom kruhu; lepšie je pohybovať sa, než byť tým, kým hýbu, lepšie je čarovať, než sa nechať ovládať zaklínadlom, lepšie byť živý ako mŕtvy, hoci aj naoko. A čo by bolo, keby sa raz niektorá z nich neprebrala z tranzu a zostala už taká stuhnutá a neprítomná, so zatvorenými očami, ani živá, ani mŕtva. Keby sa nevrátila z tej cesty a stala sa pre iných predmetom, rovnakým ako odlomený konár, ako kameň v potoku. Ale každá sa vracia. Sadá si a žmurká, odkiaľsi z diaľky.

Bolo to zábavné, a tak ostatné vybuchli do smiechu a tým sa to končilo. Potom sa tá z kruhu vracala do dediny ako posledná,